

Litterär Kvinnokamp, anno 2014

Feminismens funktioner i receptionen av Kristina Sandbergs Maj-trilogi

Hösten 2014 stod Kristina Sandberg i händelsernas centrum för den svenska litterära offentligheten. *Liv till varje pris*, den avslutande delen i hennes stora trilogi om hemmafrun Maj Berglund, berömdes av kritiker, såldes i massupplagor och belönades med såväl Augustpriset som Svenska Dagbladets litteraturpris. Hyllningskörens rop kretsade kring romanernas feministiska tyngd. Särskilt underströks att de kastar ljus på hemmafruns betydelsefulla men förbisedda roll i det svenska folkhemmet, och i vidare mening på kvinnans prekära position i 1900-talets litteratur och samhälle.

Under åren som följde fortsatte Maj-trilogin att skörda både kommersiella och kritiska framgångar. De tre romanerna – *Att föda ett barn*, *Sörja för de sina* och *Liv till varje pris*, utgivna på Norstedts mellan 2010 och 2014 – vann fler priser, översattes till olika språk och bearbetades för såväl kokboksformat som Dramatens nationalscen.¹ Och just som hösten 2014 beskrevs Maj-trilogin som ett slags litterär kvinnokamp: dess värde betonades både sett till det litteraturhistoriskt nydanande ämnet och i hemmafruns relevans för samtiden (Bränström Öhman; Arping). I politisk mening kan det tyckas självklart, då förståelsen för hur samhällets maktasymmetrier sett ut i det förflutna är oundgänglig i strävan mot jämställdhet i nuet. Men kvinnokampens betydelse för framgångar på litteraturens område är allt annat än självskriven. Historiskt har den snarare legat författare till last, och de senaste åren har det i svensk offentlighet förts en bitvis intensiv debatt om samtidens politiska och "aktivistiska" litteratur som estetiskt devalverad (Johansson, 24ff). Att Maj-trilogin som prisvinnande bästsäljare dessutom aktualiserar klichén om populär och hypad litteratur som ideologiskt konformistisk gör knappast saken enklare.

I den här artikeln ska jag granska feminismens betydelse för Maj-trilogins genomslag på den svenska bokmarknaden. Närmare bestämt vill jag kartlägga när, hur och på vilka grunder den institutionella litteraturkritiken kom att betrakta Sandbergs romaner som ett slags litterär kvinnokamp, och hur det påverkat deras genomslag. Avsikten är att därigenom fördjupa förståelsen för Maj-trilogins recep-

tionshistoria och de värdeförhandlingar som förts om dess betydelse (Forslid et al. 2015), men också att klargöra feminismens konsekrerande funktioner i svensk samtidslitteratur – och varför dessa funktioner i traditionellt litteratursociologisk mening kan tyckas paradoxala.²

Granskningen är kronologiskt upplagd och följer trilogins mottagande i svensk dagspress från hösten 2010 och framåt. Men först ges en beskrivning av Sandbergs romaner och hur såväl hon själv som flera forskare formulerat idén om Maj-trilogin som ett slags litterär kvinnokamp för samtiden.

Kvinnliga språkvärldar

Romanerna om Maj Berglund tar sin början i norrländska Örnsköldsvik 1938, då hon som ung servitris blir oplanerat gravid med den äldre fabriksrösonen Tomas. De gifter sig, mer av socialt tvång än av kärlek, och trilogins 1500 sidor utvecklas sedan till ett slags krönika över vad som kallats “det lilla livet” – det som förs inom hemmets fyra väggar, där kvinnan som maka och mor sköter om barn och man. På nära håll följer läsaren Maj när hon bakar och lagar mat, städar, handlar och byter blöjor. I romanerna tar alla dessa hushållssysslor plats i egen rätt, jämte de dofter, synintryck och känslor de genererar. Sätillvida exemplifierar de vad Sara Danius kallat “realismens övermått av sinnlig konkretion” (2013, 19f) och blir en sorts etnografisk *thick description* av hemmafruns vardag.³ Men de fungerar också som vägar till Majs inre. Det praktiska arbetet kopplas nämligen direkt till hennes ansträngningar för att skapa ett tryggt, rent och lyckligt hem, och därmed till den psykologiska stress som sipprar fram ur kokböckernas och husmorskalendrarnas riktlinjer för vad som krävs av en kvinna (cf. Danius 2014; Hirdman). När Sandberg i juli 2015 var värd för det populära radioprogrammet *Sommar* i P1 menade hon apropå det att böckerna om Maj kunde kallas “diskbänksexistentialism” – en neologism tänkt att skänka filosofisk tyngd åt diskbänksrealismen i föregångsverk som Maja Ekelöfs *Rapport från en skurhink* (1970). Hon förklarade också att romanernas upptagethet vid hushållssysslor grundades i “smutsens estetik” och att hon försökt “hitta ett språk” för de kvinnliga erfarenheter som osynliggjorts i det svenska folkhemmet (Sandberg 2015).

Det bör noteras att radioprogrammet i sig självt är ett viktigt led i Maj-trilogins verkshistoria. För det första då dess mångmiljonpublik illustrerar såväl romanernas som Sandbergs breda genomslag, och för det andra då dess format av ett slags förtroligt samtal exemplifierar vad Gisèle Sapiro beskrivit som författarframträdandets både kommersiella och konsekrerande funktioner i samtidslitteraturen (12f). Men sett till bilden av Maj-trilogin som ett slags litterär kvinnokamp är Sandbergs formuleringar viktigare än radioprogrammets genre och sammanhang. Dels för att hennes beskrivningar av romanerna är ett “*préface tardive*” som tydligt anger ett slags auktoriserad tolkningsparadigm (Genette, 228ff). Och dels för att idén om att skildra tidigare förbisedda kvinnliga erfarenheter knyter romanerna till en bredare feministisk trend i den skandinaviska samtidslitteraturen, där författare som Olga Ravn, Stine Pilgaard, Sara Stridsberg, Viktoria Myrén och Liv Strömquist lagt särskild vikt vid gestaltningen av kvinnokroppar, hemmet och moderskap.⁴

Sandbergs ambition att "hitta ett språk" för förbisedda kvinnliga erfarenheter har också framhållits av flera forskare och kritiker. Ett exempel är Ebba Witt-Brattströms essä "Bitterhetens kursiv", publicerad i *Kulturmannen och andra texter* (2016) men författad i samband med att Sandberg tilldelades Moa Martinson-stipendiet 2015. I essän betonar Witt-Brattström att Sandberg "ordsatt" kvinnliga erfarenheter som ignorerats i både officiell historieskrivning och litteraturens finrum. Och som titeln indikerar lägger hon särskild vikt vid Sandbergs bruk av kursiver. Ofta är de insprängda i romanernas långa och detaljrika redogörelser för Majs hushållsarbete, där de ger röst åt Majs "skämmigaste, halvmedvetna tankar". Det är stilistiskt skarpt, menar Witt-Brattström, men också kvinnolitterärt originellt. För om Sandbergs föregångare satt ord på den hårt arbetande kvinnans vardag – som Moa Martinson och Maja Ekelöf gjorde, till exempel – gestaltar dessa kursiver den bitterhet som långsamt växer fram av att hon ständigt är förbisedd och tagen för givet (Witt-Brattström, 217f).

En snarlik idé har presenterats av Annelie Bränström Öhman, som påpekat att Maj-trilogins synliggörande av hemmafrun fungerar som ett korrektiv till etablerad historieskrivning om det svenska folkhemmet. Mer specifikt menar hon att romanerna visar hemmafruns både sociala och politiska betydelse för svenskt 1900-tal, liksom de begränsade men viktiga möjligheterna till motstånd som stått henne till buds. Bränström Öhman betonar också att Sandbergs föregångare i den feministiska folkhemsskildringens tradition – däribland Elsa Grave, Rut Hillarp och Harriet Hjort – "sjunkit in i den litteraturhistoriska glömskan" och att Maj-trilogin visar behovet av att lyfta fram de "dolda kvinnliga arvslinjer" som löper genom den svenska 1900-talslitteraturen (Bränström Öhman, 30).

I ett slags utveckling av Bränström Öhmans argument har Åsa Arping även framhållit betydelsen av klass och arbete för Sandbergs skildring av Maj. Det obetalda hushållsarbete som genomsyrar romanerna, menar hon, har nämligen en korrigerande funktion för arbetarlitteraturens traditionella fokus på industrin och manliga dagsverken – just som hemmafrun har för folkhemmets historia (Arping, 257). Det kan tilläggas att Majs (och Sandbergs) norrländska bakgrund har en snarlik effekt. Under de resor hon gör från Örnsköldsvik till Stockholm framträder nämligen huvudstaden med samma normerande kraft som patriarkatet och klassamhället. "Vi ser också snygga ut – gör vi inte?" frågar Maj sig själv nervöst i skämmiga kursiver, en dag under tidigt 1950-tal när hon går i affärer i Gamla stan och lägger märke till "eleganta herrar och damer som jäktar förbi". Det ger henne en känsla av att "inte vara välkommen", att det är de andra som är "önskvärda" (Sandberg 2012, 490). Hennes livserfarenhet och självvärdering är på så vis dubbelt eller kanske trefaldigt marginaliserad: en hemmafru från provinserna med rötter i arbetarklassen, en subaltern skydd av maktens skuggor (Spivak, 41).

För Witt-Brattström, Bränström Öhman och Arping – liksom för Sandberg själv – är Maj-trilogins feministiska värden med andra ord intimt förknippade med skildringen av hemmafruns känsloliv och vardagsarbete. Det är grunden för romanernas relation till en längre tradition av feministiskt skrivande, för deras kvinnolitterärt nyskapande insats och för deras politiska betydelse för samtiden. Därmed är också de noggranna redogörelserna för Majs hushållsarbete något mer

än ett realistiskt “övermått av sinnlig konkretion” för att gestalta kvinnans förbisedda liv i kök och städskrubbar: det Sandberg kallar “smutsens estetik” bör hellre förstås som en revolt mot både litteraturens och politikens patriarkala förtryck. Ett slags hemmafruns *écriture féminine*.

En fråga om stil

De detaljerade redogörelserna för hushållssysslor stod även i fokus för flera tidningsrecensioner av *Att föda ett barn*; Maj-trilogins inledande del från 2010. Men till skillnad från den senare forskningen om romanerna gjordes det utan kopplingar till feministiska skrivpraktiker, och utan positioneringar av Sandberg i specifikt kvinnolitterära traditioner. Istället underströk flera kritiker att grundberättelsen i *Att föda ett barn* är välbekant – en ung kvinna blir gravid med en äldre bemedlad man och fastnar i ett kärlekslöst äktenskap – men att romanens avancerade framställningsteknik trots det gör den läsvärd.

I *Dagens Nyheter* påpekade Åsa Beckman att romanens “långa och bisatsrika” meningar återger repliker indirekt och att den täta textmassan “skapar ett instängt 30-talshem med tunga mattor, draperier och gardinuppsättningar” (Beckman 2010). Med snarlika utgångspunkter skrev Lennart Bromander i *Aftonbladet* att Sandbergs “teknik för att ta sig in i en människas hjärna är imponerande” och att hon genom karaktärsteckningen av Maj lyckades undvika att romanens välbekanta stoff föll “alldes platt” (Bromander 2010). Och i *Expressen* uttryckte Nils Schwartz förvåning över att Sandberg lyckades hålla honom “djupt försjunken i en 500-sidig roman om hushållsbestyr och spädbarnsskötsel”. Det berodde i allt väsentligt, menade han, på *Att föda ett barns* estetiska kvaliteter. Han beskrev Sandbergs berättarteknik som en “inre dialog”, ett slags *erlebte Rede* där huvudpersonen ständigt mäter sig mot vad hon tror omgivningen förväntar sig. Effekten, enligt Schwartz, är en säregen intensitet som “suger läsaren med sig in i det enahanda och småskaliga livets malström” (Schwartz 2010).

Magnus Eriksson i *Svenska Dagbladet* gick längst i sina hyllningar, och var tydligast med att *Att föda ett barn* bör berömmas enligt traditionellt estetiska kvalifikationer. För det första kan nämnas att han redan tidigare, i en recension av *Ta itu* från 2003, beskrivit Sandberg som en framstående psykologisk realist och dragit paralleller mellan henne och Virginia Woolf (Eriksson 2003). Det är en hedrande jämförelse ur både estetisk och feministisk synvinkel – de två perspektiv som styr merparten av Woolfforskningen det senare halvsekle (Goldman, 135) – men intressant nog utelämnades det senare helt i Erikssons anmälan av *Att föda ett barn*. Han konstaterade istället att Sandberg i sina romaner smälter samman “teknik och tematik till en oupplöslig helhet” och att hon lyckas peka mot både personernas “sjäsliga belägenhet” och “prosans karaktär av språk och tekniska grepp” (Eriksson 2010). Det är beskrivningar med tydligt formalistiska förtecken, grundade i en närmast nykritisk idé om textens organiska helhet och den språkliga gestaltningens oavvisliga värde. Och de står långt från *écriture féminine* och den litterära kvinnokampens politiska interventioner.

Just som för Beckman, Bromander och Schwartz utgick Erikssons bedömning av *Att föda ett barn* alltså från romanens estetik och framställningsteknik. Givet att

alla fyra representerar den institutionella litteraturkritiken är det egentligen inte förvånande: som exponenter av vad Bourdieu i en klassisk essä från 1983 begrepsliggjorde som "borgerlig legitimitet" hör det snarare till dessa kritikers uppgift att betona litteraturens förment transhistoriska formvärden – och att *inte* lyfta aspekter som utmanar de härskande klassernas positioner (Bourdieu, 331f). Men med tanke på hur feministiska perspektiv senare kom att dominera Maj-trilogins mottagande är det alltså slående att dessa tidiga recensioner begränsade romanens betydelse till en fråga om stil.

Bästsäljande bladvändare

När *Sörja för de sina* publicerades i september 2012 framhölls delvis andra värderingsprinciper, även om några anmälningar i dagspressen kom att upprepa visst beröm av trilogins första del. I *Dagens Nyheter*, till exempel, påminde Beckman om händelseförloppet i *Att föda ett barn* och lyfte ett antal berättartekniska aspekter som hon menade Sandberg "förfinat" i uppföljaren (Beckman 2012). I *Aftonbladet* återanvände Bromander formuleringen om romanen som en "raffinerad dissektion" av ett människoöde, och hyllade Sandbergs stil och känsla för de "tusen och en materiella och mentala obetydligheter" som tillsammans bildar ett liv (Bromander 2012). Men dessa beskrivningar av uppföljarens estetiska kvaliteter underordnades kommentarer om romanens genre och hur *Sörja för de sina* knyter an till svensk kvinnohistoria.

Vad gäller genre, för det första, menade Annina Rabe i *Svenska Dagbladet* att *Sörja för de sina* har drag av vad hon kallade "tråkig svensk realism", men att romanen i själva verket är "en riktig bladvändare" (Rabe). I en snarlik beskrivning skrev Schwartz i *Expressen* att han satt som fastnaglad vid uppföljaren om Maj's hemmafruliv (Schwartz 2012). Beckman påpekade därtill att *Sörja för de sina* tvingar läsaren till "en ny sorts slow reading" – en formulering som står i kontrast till idén om bladvändandet, men i själva verket avser något snarlikt: att läsaren hålls kvar vid textens långa beskrivningar av vardagsting, trots att intrigförvecklingen till det yttre är mycket begränsad (Beckman 2012). Där *Att föda ett barn* hyllades för sin täta konstruktion och psykologiska realism betonades alltså själva läsoplevelsen av *Sörja för de sina*, i estetiskt sett mer generiska och populärlitterära termer om bladvändande och tillgänglighet.

Romanens kvinnohistoriska bakgrund, för det andra, kom till uttryck, Beckmans påpekande i *Dagens Nyheter* om att Maj genom *Sörja för de sina* står som representant för kvinnorna som skulle "implementera moderniteten i familjen", och Rabes i *Svenska Dagbladet* att Sandbergs romaner ytterst handlar om att "skänka synlighet och värde" åt "bortglömda kvinnoliv" (Beckman 2012; Rabe). *Expressens* kritikernestor Schwartz menade till och med att romanerna om Maj måste ses som "ett monument över de hemarbetande kvinnor som fostrade 40-talsgenerationen", däribland hans egen mamma (Schwartz 2012).

I *Aftonbladet* gjorde Bromander liknande påpekanden om att *Sörja för de sina* handlar om kvinnoliv som faktiskt levts, bland annat genom en parallell mellan Sandbergs verk och Elizabeth Gaskells *Hustrur och döttrar* från 1865. Grunden för

jämförelsen presenterades visserligen som slumpmässig – det heter att Bromander råkade läsa Gaskell samtidigt som Sandbergs nya – men för recensionen hade det stor retorisk betydelse: dels för att markera de närmast historiografiska och social-realistiska aspekterna av Sandbergs roman, dels i allusionen på det länge förbisedda författarskapet (Bromander 2012). Gaskells relativa popularitet i sin samtid kom att avfärdas ända till det brittiska 1950- och 1960-talens kulturhistoriska vändning, då hennes betydelse som kvinnoskildrare och författare av “social fiction” lyftes fram av Raymond Williams, Kathleen Tillotson och andra (Tillotson; Williams 1958; cf. Shor). Allusionen ger på så vis tyngd åt beskrivningen av *Sörja för de sina* som ett social- och kvinnohistoriskt verk.

De kvinnohistoriska aspekter kritikerna betonade i *Sörja för de sina* förebådar de beskrivningar som senare och mer detaljerat framförts av bland andra Bränström Öhman och Arping. Sätillvida visar de också en brytpunkt i den innehållsliga orienteringen av Maj-trilogins reception: det var hösten 2012 Sandbergs romanprojekt började beskrivas genom ett slags feministiskt register. Men mer intressant än själva tidpunkten är att omorienteringen löpte parallellt med betoning av romanernas tillgängliga genre och en vändning mot kritikernas känslor och personliga erfarenheter. Det syns i Beckmans och Rabes påpekanden om att *Sörja för de sina* är en “riktig bladvändare” som fordrar en “ny sorts slow reading”, i Bromanders beskrivning av hur han läst Sandbergs nya, och inte minst i Schwartz kommentar om hur Sandbergs skrivande påminner om hans egen mamma.

Denna vändning är viktig, eftersom den rymmer en latent ideologisk värdering – eller rättare sagt *nedvärdering*. För som Rita Felski påpekat i *Uses of Literature* har såväl “riktiga bladvändare” som emotionellt orienterade läsarter traditionellt sett förpassats till marginalerna inom akademi och litteraturkritik. Schwartz vittnesmål om hur *Sörja för de sina* frammanar minnet av hans mamma är ett typexempel: hans läsning styrs av vad Felski kallar *recognition*, som länge associerats med “unprofesional naïveté” (4f, 26).

Ett träffande begrepp i sammanhanget är också det Beth Driscoll kallar “the new literary middlebrow”. Hon beskriver nämligen hur ett slags kvalificerad populärlitteratur – eller kanske hellre *populär kvalitetslitteratur* – sedan millennieskiftet vuxit fram i spänningsfältet mellan litteraturens autonoma och heteronoma hierarkiseringsprinciper. Vanligen rör det sig om romaner som å ena sidan hörsammar kulturelitens estetiska kategorier och traditioner, men å den andra säljer bra på en ofta internationell massmarknad och blir lästa som “riktiga bladvändare”. Än viktigare betonar Driscoll också att denna mittfårans litteratur är både feminin och feminiserad: den är ofta skriven av kvinnor, om kvinnliga erfarenheter, och i någon mån för kvinnliga läsare. Därför tenderar den att betraktas som ett slags särintresse och degraderas i institutionella sammanhang, som historieskrivning och institutionell kritik (Driscoll, 10f & 49ff).

Det bör understrykas att de könade värderingsmönster Driscoll beskriver inte är förbehållna 2000-talet. Forskare som Andreas Huyssen och Janice Radway har spårat liknande hierarkier på 1900-talets litterära massmarknad och i modernismens kanon (Huyssen; Radway). Men det gör inte effekten på Sandbergs reception under 2010-talet mindre slående. Dessa djupt rotade könshierarkier bör snarare ses som

en förklaring till skillnaderna i hur *Att föda ett barn* och *Sörja för de sina* kom att beskrivas i dagspressen. Recensionernas vändning mot känslor och kvinnohistoria är kort sagt avhängig att litteraturens estetiska dimensioner är manligt kodade, och att bästsäljande böcker av och om kvinnoliv beskrivs och värderas enligt andra principer.

“... hela Riddarholmen med mig”

När *Liv till varje pris* publicerades under hösten 2014 var det alltså mot bakgrund av ett huvudsakligen positivt bemötande från den institutionella kritiken, även om förskjutningen från estetiska till emotionella värdekategorier implicerar en pejorativ laddning i beskrivningarna av Maj-trilogin som viktig “kvinnolitteratur”. I mottagandet av den tredje delen konsoliderades bilden av trilogin som ett slags litterär kvinnokamp, samtidigt som marknadsföringskampanjer och annat tydliggjorde att romanerna hypades enligt konstens alla regler av förlaget, kritiker, prisjurys och läsare.

Ett tidigt tecken på denna hype var att *Att föda ett barn* ingick i *Dagens Nyheter*s e-bokspremie för prenumeranter sommaren 2014. Åsa Beckman, som recenserat trilogins två första delar i samma tidning, skrev en detaljerad ingress under rubriken “En kvinna klämd av sin tid”. Hon återgav romanens handling i grova drag och betonade att Sandberg “tar parti” och “uppvärderar” den kvinnliga värld Maj lever i. Beckman var också tydlig med att trilogins avslutande del snart skulle publiceras och att hon längtade efter “att stänga in [sig] under en septemberhelg och bara läsa” (Beckman 2014). Givet Felskis och Driscolls beskrivningar av sträckläsandets könshierarkier kan det ses som ett tecken på hur Maj-trilogin knöts till ett kvinnolitterärt kretslopp. Men lika viktigt är att artikeln sett till publiceringsdatum och innehåll både fungerade som reklam för tidningens e-bokspremie, recension av *Att föda ett barn*, och upptaktsnotis om *Liv till varje pris*.

Hypen blev än tydligare när utgivningen närmade sig. Den sjätte september, veckan före recensionsdatum för *Liv till varje pris*, publicerade *Dagens Nyheter* en intervju med Sandberg: ett helt uppslag i Kulturdelen med text av Maria Schottenius och porträttfoto av Thomas Karlsson. Samtalet som återgavs handlade mest om romanerna och Maj. Men plats gavs även åt Sandbergs skrivprocess och reflektioner om hur det som var viktigt för Maj under mitten av 1900-talet lever vidare i samtiden, som välgräddade vetebullar och “riktiga konditorier”. Än viktigare är dock att Schottenius apropå romanens aktualitet också inflikade en direkt samtidspolitisk fråga om huruvida Sandbergs huvudperson röstat på Feministiskt Initiativ, som hösten 2014 kämpade för att komma in i Sveriges Riksdag (Schottenius). Det visar nämligen att hypen kring Maj-trilogin byggde på en dynamik mellan ekonomiska, estetiska och ideologiska värderingsprinciper – och att den i linje med vad Georg Franck och andra kallat “uppmärksamhetsekonomi” operationaliserade paralleller mellan vitt skilda fenomen och olika aktörers intressen (Franck; cf. Davenport & Beck).

Ytterligare ett tecken på hypen kring Maj-trilogin var att Sandberg var favorittippad till Augustpriset, trots hård konkurrens från väletablerade författare som Steve Sem-Sandberg, Sara Stridsberg och Ida Börjel. Lika talande är att Sandberg när hon väl vann menade att hon haft “hela Riddarholmen med [sig]”, och riktade särskilda tack till sin förläggare, redaktör, formgivare – liksom till “hela PR-gänget” (Sand-

berg 2014b). Med tanke på böckernas bästsäljarstatus är det knappast förvånande. Snarare ger tacktalet en sanningsenlig bild av de kollektiva insatser som krävs för att en roman ska nå stora läsekretsar: jämte litterära kvaliteter krävs också effektiv marknadsföring (Steiner, 42). Metonymin för Norstedts förlag, beläget på Riddarholmen i Stockholm sedan mitten av 1800-talet, har en snarlik funktion, då den placerar Sandberg och hennes böcker i hjärtat av det svenska litterära fältet.

Och med tanke på bilden av Maj-trilogin som ett slags feministiskt verk – tydliggjord i Beckmans beskrivning av Maj som en “kvinna klämd av sin tid” och Schottenius fråga om hon skulle röstat på FI – ger tacktalet också intrycket att kritiker, Augustgalan och “hela Riddarholmen” under hösten 2014 såg kvinnokampen som både kommersiellt gångbar och litterärt betydelsefull.

Fältets kvinnor

I mitten av september 2014, två månader före Sandbergs tacktal på Augustgalan och strax efter Schottenius intervju gick i *Dagens Nyheter*, publicerades en mängd recensioner av *Liv till varje pris* i svensk dagspress. De flesta öste hyllningar över boken, betonade att Maj-trilogin i sin helhet förtjänade beröm, och likaså att Sandberg själv påminde om samtidslitteraturens feministiska förgrundsgestalter.

Ett talande exempel är litteraturprofessorn Anna Williams understreckare i *Svenska Dagbladet*, publicerad den 15 september. Formellt motiverades artikeln av att *Liv till varje pris* nyss utgivits, men i praktiken behandlade den trilogins samtliga delar. Williams återgav således flera viktiga händelser i Maj:s liv, från det glädjelösa giftermålet i tjugooårsåldern i första boken till att hon blir mormor i den tredje. Helhetsperspektivet på trilogin grundade också Williams värdeutlåtanden. Hon betonade nämligen den litterära och politiska betydelsen av “romansviten” om Maj, via de kvinnohistoriska teman som löper genom alla tre romanerna. Hon menade att Sandbergs verk måste förstås i relation till andra feministiska 1900-talsskildringar, av författare som Maria Sandel, Maj Hirdman, Moa Martinson, Inga Lena Johansson, Marit Paulsen, Kerstin Ekman och Elsie Johansson (Williams 2014). Dessa referenser är särskilt intressanta med tanke på det breda intresse som under 2010-talet ägnats åt 1970-talets feministiska litteratur – under hösten 2014 bland annat exemplifierat av Ebba Witt-Brattströms *Stå i bredd. 70-talets kvinnor, män och litteratur* och Johan Svedjedals *Ner med allt? Protestlitteratur och demokrati 1965–1975*. Williams hänvisning till Maj-trilogin i sin helhet kan såtillvida ses som ett medel för hur hon positionerar Sandberg i en svensk kvinnolitterär tradition, men också som ett tidstypiskt uttryck för hur Sandbergs genomslag skedde i ett slags dialog med intresset för hennes föregångare.

Samma tendens syns i *Dagens Nyheter*s helsidesrecension av *Liv till varje pris*, skriven av Ulrika Milles. Även hon behandlade trilogins samtliga delar och menade att de borde ses som “referenslitteratur” för kvinnans plats i det svenska 1900-talet, jämte författare som Ulla Isaksson och Ingrid Sjöstrand. Talande nog var båda aktuella hösten 2014: Isaksson genom nyutgåvor av *De två saliga* och *Paradistorg*; Sjöstrand via en avhandling om hennes poesi i feministiska fredsrörelser under skiftet mellan 1970- och 1980-talet.⁵ Vidare skrev Milles att romanerna “måste läsas”

för att bidra till samtidens förståelse av hemmet som en “politisk och feministisk plats”, och att “Sandberg måste få Augustpriset” (Milles). Valet av modalt hjälpverb sticker ut, liksom att Milles inte specificerade att *Liv till varje pris* borde prisas. Det var Sandberg själv som *måste* hyllas, för hennes på en gång litterära och kvinnohistoriska skrivprojekt. Likt Williams understreckare är Milles anmälan därigenom inte en reguljär recension, utan snarare ett slags bokslut för alla tre böckernas betydelse, för såväl samtidspolitiken som förståelsen av litteraturhistorien.

En snarlik effekt kan också spåras i flera av de priser Sandberg belönats med för sina romaner. I motiveringarna till Augustpriset och Svenska Dagbladets litteraturpris, till exempel, gjordes växelvisa referenser till *Liv till varje pris* och Maj-trilogin i sin helhet. Det innebar dels ett avsteg från prisernas kommersiella logik, där de utöver kulturell strålgång och prestige också ska “skapa en bästsäljare lagom till julhandeln”, som Jerry Määttä uttryckt det (254). Men betoningen av trilogin i sin helhet öppnade också för beskrivningar i termer som speglar dess 1500-sidiga magnitud, såsom “epos”, “odyssé” och “stor litteratur” (Augustpriset; Sahl Johansson). Jämte motiveringarnas tydliga framställning av Maj som hemmafru innebär den manliga kodningen av dessa genrebeteckningar såtillvida ett slags brott med den populära kvinnolitteraturens degraderade “feminisering” (Driscoll, 49), varför själva trilogiformatet kan ses som en nyckel till prismotiveringarnas beskrivningar av det estetiska värdet i Sandbergs litterära kvinnokamp.

Våren 2015 tilldelades Sandberg även Moa Martinson-stipendiet, och 2019 Selma Lagerlöfs litteraturpris. Båda riktades till Maj-trilogin i sin helhet och betonade särskilt att Sandberg “belyser ett kvinnoöde upplevt av många men beskrivet av få” (Forsberg). Mer intressant är dock att båda instiftats för att prisa författare som verkar i Martinsons och Lagerlöfs “anda”. Utifrån James Englishs beskrivning av litterära priser som ett system för kapitalomvandling – där pengar “växlas” mot prestige och vice versa – innebär den direkta associationen till föregångarna nämligen att Sandbergs författarskap legitimeras av deras status i svensk och internationell litteraturhistoria (English, 4f). Men lika viktigt är att Maj-trilogin också uppmärksammar både Martinson, Lagerlöf och den anrika litterära traditionen i sig själv. Just som i Milles och Williams texter om trilogin och dess förhållande till feministiska föregångare kan priserna därigenom ses som ett slags både samtida och historisk resultaträkning av den litterära kvinnokampens betydelser. Och likaså som en uppvärdering av fältets både samtida och historiska kvinnor.

Den feministiska framgångens paradox

Sett till den institutionella kritiken finns ett enkelt svar på frågan om när Maj-trilogin kom att kopplas till föreställningar om litterär kvinnokamp: det var hösten 2012, då flera recensioner i ledande svensk dagspress betonade att Sandbergs romaner försökte “skänka synlighet och värde” åt kvinnoliv som osynliggjorts i svensk historieskrivning (Rabe). Dessa perspektiv på Maj-trilogin konsoliderades sedan via en rad uppmärksammade priser, liksom genom kritik och forskning. Frågorna om *hur* och *på vilka grunder* ger dock mer komplicerade svar – liksom den om feminismens konsekurerande funktioner i svensk samtidslitteratur.

Vad gäller *hur:et* måste för det första understrykas att kritikens vändning mot politiska och kvinnohistoriska läsningar av Maj-trilogin skedde parallellt med en förskjutning från estetiska till emotionella argumentationsgrunder, i enlighet med de könshierarkier Huysen, Driscoll och andra beskrivit inom den institutionella kritiken. Därav de markanta retoriska skillnaderna mellan recensionerna av *Att föda ett barn* och *Sörja för de sina*, varigenom berömmet av Sandbergs karaktärsteckningsteknik övergick i personliga anmärkningar om de känslotillstånd och minnen av släktingar romanerna lyckades frammana. Sett till mottagandet av *Liv till varje pris*, för det andra, hänger *hur:et* också samman med vad som kan kallas Maj-trilogins lösliga verksgränser, där de enskilda delarna är mindre viktiga än Sandbergs ansats med projektet i stort. För som påpekats ovan var det i praktiken trilogin i sin helhet som prisades med en rad utmärkelser hösten 2014. Och det var Sandberg själv som skrevs in i en svensk kvinnolitterär tradition.

Frågan om grunderna för Maj-trilogins konsekration kompliceras av det ekonomiska stöd och institutionella maskineri som låg bakom Maj-trilogins framgångar. För samtidigt som hypen kring romanerna onekligen är en viktig faktor för hur de kom att hyllas, tyder den också på att feminismen och den litterära kvinnokampen under hösten 2014 var politiskt och ekonomiskt dominant i svensk litteratur – det vill säga vad Bourdieu benämnt som “borgerlig konst” (321). Bortsett den breda marknadsföringen kan det spåras i hur kritiker jämförde Sandberg med feministiska föregångare, i kopplingen Schottenius påtalade mellan Maj-trilogin och Feministiskt initiativ, liksom i det intresse Witt-Brattström, Svedjedal och en rad andra forskare under 2010-talet visat den svenska kvinnolitteraturens tradition, särskilt i relation till 1970-talet.⁶ Maj-trilogins framgångar aktualiserar därför inte bara literatursociologins klassiska kliché om en motsättning mellan konst och kommers, utan ger dessutom en sorts konformistisk air åt Sandbergs feministiska ansats. För hur subversiv kan hennes skildring av folkhemmets könshierarkier egentligen vara om den marknadsförs brett, stöttas ekonomiskt och vinner både populärt och kritiskt erkännande? Och med tanke på kapitalismens per definition patriarkala strukturer borde väl själva idén om en “feministisk bästsäljare” vara en paradox?

Inte nödvändigtvis. Som framhålls i *Hype: Bestseller and Literary Culture* (2014) är bästsäljare komplexa fenomen och bästsäljarkulturens särdrag svårfångade (Helgason et.al, 9ff). Idéerna stöds av hur tidigare forskning pekat på bästsäljarens paradoxer. Fred Botting menar till exempel att bästsäljare har två centrala funktioner: att generera ekonomisk vinst och att förstärka samhällets ideologiska strukturer (163f). Men Elizabeth Long har även påpekat att bästsäljare är *sociala* snarare än strikt litterära fenomen (5), och i *The Feminist Bestseller* menar Imelda Whelehan att populärlitteratur av och om kvinnor både influerat och influerats av den politiska feministiska kampen (2005). Så betraktat kan Maj-trilogins framgångar förstås som ett led i en social och folklig jämställdhetsrörelse, snarare än utfallet av en ekonomiskt och politiskt dominant position på det litterära fältet.

På ett principiellt plan kan det perspektivskifte Long och Whelehan förordar också belysa frågan om feminismens konsekrerande funktioner i svensk samtidslitteratur. De påminner nämligen om samspelet mellan kulturella, sociala och politiska fält – trots att en i Bourdieusk anda gärna vill se dem som välavgränsade och

autonoma – och att aktörer ständigt rör sig mellan dem. Och de påminner också om hur enskilda fenomen och händelser har skilda värden beroende på var de situeras. Med andra ord: i strikt litterära termer har den popularitet och bästsäljarstatus Sandbergs romaner åtnjuter en pejorativ laddning, då de knyts till föreställningar om kommersialism, hype och ideologisk likriktning. Men eftersom populärlitteratur såväl historiskt som i samtiden degraderats via föreställningar om “kvinnliga” läsararter och kretslopp, är laddningen i sig själv också illustrativ för det litterära fältets köns-mässiga maktasymmetrier – samtidigt som den legitimerar den populära uppmärksamheten Maj-trilogin genererat kring hemmafruns förbisedda livserfarenhet.

Skiljelinjen mellan dessa perspektiv är avgörande för förståelsen av Maj-trilogin och andra “feministiska bästsäljare” som på en gång litterära, politiska och sociala fenomen, liksom för det senaste decenniets valorisering och ökade intresse för 1970-talets feministiska litteratur. Viktigast av allt påminner den om att kvinnokampen alltjämt måste föras på många fronter, med delvis paradoxala utfall.

Noter

- 1 Bortsett från de tre romanerna (Stockholm: Norstedts 2010, 2012 och 2014), se Kristina Sandberg & Lotta Kühnhorn, *I köket hos Maj. En hemmafrus bästa recept* (Stockholm: Norstedts 2016) och Maj, regi: Ellen Lamm, dramatisering: Pia Gradvall & Magnus Lindman. Stockholm: Dramaten 2020. Romanernas översättningar till danska är gjorda av Anne Marie Bjerg: *Et barn at føde* (Aarhus: Modtryk 2017), *At sørje for sine* (Aarhus: Modtryk 2017), och *Liv for hver en pris* (Aarhus: Modtryk 2018).
- 2 Det bör noteras att jag inte behandlar exempelvis bokbloggar, romanernas mottagande i sociala medier eller landsortspressen, vilket är avsevärt begränsat undersökningens representativitet av samtidslitteraturens “mångstämmiga värdediskussion” (Forslid et al. 2015, 14ff). Det beror dels på materialets omfattning, och dels på att den svenska pressen konglomeratisering gjort regionala skillnader mindre än en kunde vänta. Vidare intresserar jag mig främst för feminismens konsekurerande funktioner inom den institutionaliserade kritiken och de mest väletablerade kommersiella sammanhangen av svensk samtidslitteratur, då dessa ger uttryck för fältets dominerande maktstrukturer. Den litterära kvinnokampens förmåga att skänka “specifik” legitimitet (cf Cattani et al., 2014) åt enskilda verk i nischade eller subkulturella sammanhang – bland författarkollegor, i politiska organisationer eller på bloggar med särskild profil, till exempel – är naturligtvis också intressant, men faller utanför undersökningens ramar.
- 3 Apropå användningen av Clifford Geertz begrepp “thick description” (presenterat i *The Interpretation of Cultures*) i litterära framställningar, se exempelvis Daniel Davison-Vecchione och Sean Seegers studier i vad de kallar Ursula Le Guins “spekulativa antropologi” (2021).
- 4 Se exempelvis Olga Ravns *Celestine* (2015), Stine Pilgaard's *Min mor siger* (2012), Sara Stridsbergs *Medealand* (2009) och *Darling River: Doloresvariationer* (2010), Viktoria Myréns *I en familj finns inga fiender* (2009) och Liv Strömquists *Kunskapens frukt* (2014). Betydelsen av denna samtida kvinnolitterära strömning har analyserats av flera forskare och kritiker, däribland Camilla Schwarz i en artikel i *Passage* (2021), och Cecilia Pettersson i en i *Tidskrift för litteraturvetenskap* (2020). Vidare har Sandbergs position däri kommenterats av Jenny Björklund (2018) och Katarina Carlshamre (2013).
- 5 2014 publicerade *Modernista* en nyutgåva om Ulla Isakssons *De två saliga*, ursprungligen utgi-

ven 1962, och Bonniers såväl *Paradistorg* som *Boken om E*, från 1973 respektive 1994. Samma år publicerades Carina Agnesdotters avhandling *Ingrid Sjöstrand och poesins retorik i kvinnornas freds rörelse 1979–1982*.

- 6 Se exempelvis Amelie Björcks studie om Sonja Åkesson, Maria Jönsson och Beata Arnborgs dito om Kerstin Thorvall, Therese Erikssons om Kerstin Ekman och Annika Olssons arbete om rapportböcker (med tonvikt på 1970-talet och Maja Ekelöf). Senare exempel för samma trend finns i Johanna Holmströms och Siv Storås uppmärksammade framställningar av Märta Tikkanen och Nina van den Brinks av Maja Ekelöf.

Litteratur

Agnesdotter, Carina (2014): *Ingrid Sjöstrand och poesins retorik i kvinnornas freds rörelse 1979–1982*, Möklinta: Gidlund.

Arnborg, Beata (2013): *Kerstin Thorvall: Uppror i skärt och svart. En biografi*, Stockholm: Atlantis.

Arping, Åsa (2017): "Arbetslitteraturens döda vinkel: hemarbete och klassmedvetande i Kristina Sandbergs *Att föda ett barn* (2010)" i Christine Hamm, Ingrid Nestås Mathisen & Anemari Neple (red.): *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, karlegging og forskningstradisjon*, Bergen: Alvheim & Eide. I bearbetad version även utgiven i Åsa Arping: *Att göra klass: Nedslag i svensk samtidsprosa*, Göteborg: Makadam (2022).

Augustpriset (2014): "Liv till varje pris", www.augustpriset.se/bidrag/liv-till-varje-pris (besökt 30 september 2022).

Beckman, Åsa (2010): "Skarpt och suggestivt om livsöde", *Dagens Nyheter* (15 oktober 2010).

Beckman, Åsa (2012): "Boken om klassresenären Maj är full av utropstecken", *Dagens Nyheter* (17 september 2012).

Beckman, Åsa (2014): "En kvinna klämd av sin tid", *Dagens nyheter* (26 juli 2014).

Björck, Amelie (2008): *Sonja Åkesson*, Stockholm: Natur & Kultur.

Björklund, Jenny (2018): "Killing Family Joy: Women on the Run in Twenty-First Century Swedish Literature", *Women's Studies*, 47:8, s. 806-828.

Botting, Fred (2012): "Bestselling Fiction: Machinery, Economy, Excess", i David Glover & Scott McCracken (red.): *The Cambridge Companion to Popular Fiction*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 159-174.

Bourdieu, Pierre (1983): "The Field of Cultural Production, or: The Economic World Reversed", *Poetics*, 12, s. 311-356.

van den Brink, Nina (2022): *"Jag har torkat nog många golv" En biografi om Maja Ekelöf*, Stockholm: Norstedts.

Bromander, Lennart (2010): "Att dissekera en kvinna", *Aftonbladet* (27 september 2010).

Bromander, Lennart (2012): "Hemmafruns kamp mot byandan", *Aftonbladet* (19 september 2012).

Bränström Öhman, Annelie (2016): "'Är inte att komma och kräva kärlek en smula mycket begärt?' Om kärleksvägran och småkakor i Kristina Sandbergs Maj-trilogi", *Tidskrift för genusvetenskap*, 37:2, s. 13-32.

Carlshamre, Katarina (2013): "Helper and obstacle. The Image of the Father in Four Swedish Mother-Narrated Novels of the Early 21st Century: Myrén, Nordin, Sandberg and Sveland", *Studies in the Maternal*, 5:2, s. 1-17.

Cattani, Gino, Simone Ferriani & Paul D. Allison (2014): "Insiders, Outsiders, and the Struggle for Consecration in Cultural Fields: A Core-Periphery Perspective", *American Sociological Review*, 79:2, s. 258–281.

- Danius, Sara (2013): *Den blå tvålen: Romanen och konsten att göra saker och ting synliga*, Stockholm: Bonniers.
- Danius, Sara (2014): *Husmoderns död och andra texter*, Stockholm: Bonniers.
- Davenport, Thomas H. & John Beck (2001): *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*, Boston: Harvard Business School Press.
- Davison-Vecchione, Daniel & Sean Seeger (2021): "Ursula Le Guin's Speculative Anthropology: Thick Description, Historicity and Science Fiction", *Theory, Culture & Society*, 1:1, s. 1-22.
- Driscoll, Beth (2014): *The New Literary Middlebrow: Tastemakers and Reading in the Twenty-First Century*, Houndsmill & New York: Palgrave Macmillan.
- Ekelöf, Maja (1970): *Rapport från en skurhink*, Stockholm: Rabén och Sjögren.
- English, James F. (2005): *The Economy of Prestige: Prizes, Awards, and the Circulation of Cultural Values*, Cambridge & London: Harvard University Press.
- Eriksson, Magnus (2003): "En kännare av förfallets intressanta förstadier", *Svenska Dagbladet* (29 september 2003).
- Eriksson, Magnus (2010): "Lyhörd tragik i många skikt", *Svenska Dagbladet* (10 oktober 2010).
- Eriksson, Therese (2011): *Kerstin Ekman: En värld av berättelser*, Umeå: Bokförlaget h:ström.
- Felski, Rita (2008): *Uses of Literature*, Malden & Oxford: Blackwell.
- Forsberg, Anna (2019): "Selma Lagerlöfs litteraturpris 2019", Kulturveckan i Sunne, www.kulturveckanisunne.se.
- Forslid, Torbjörn, Jon Helgason, Lisbeth Larsson, Christian Lenemark, Anders Ohlson & Ann Steiner (2015): *Höstens böcker: Litterära värdeförhandlingar 2013*, Göteborg: Makadam.
- Franck, Georg (1998): *Ökonomie der Aufwerksamkeit*, München: EA.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books.
- Genette, Gérard (1987): *Seuils*, Paris: Éditions du Seuil.
- Goldman, Jane (2006): *The Cambridge Introduction to Virginia Woolf*, New York: Cambridge University Press.
- Helgason, Jon, Sara Kärrholm & Ann Steiner (2014): *Hype: Bestsellers and Literary Culture*, Lund: Nordic Academic Press.
- Hirdman, Yvonne (1992): *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*, Stockholm: Carlsons.
- Holmström, Johanna (2020): *Border hålla käft: En bok om Märta Tikkanen*, Stockholm: Norstedts.
- Huyssen, Andreas (1986): *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism*, Bloomington: Indiana University Press.
- Isaksson, Ulla (2014): *De två saliga* [1962], Stockholm: Modernista.
- Isaksson, Ulla (2014): *Paradistorg* [1973], Stockholm: Bonniers.
- Johansson, Sven Anders (2021): *Litteraturens slut*, Göteborg: Glänta Produktion.
- Jönsson, Maria (2015): *Behovet av närhet blir med åren betydligt större än nödvändigheten att bevara sin värdighet. Om genus, trots och åldrande i Kerstin Thorvalds författarskap*, Lund: ellerströms.
- Long, Elizabeth (1985): *The American Dream and the Popular Novel*, Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Milles, Ulrika (2014): "Högt pris för en moders liv", *Dagens Nyheter* (15 september 2014).
- Myrén, Viktoria (2009): *I en familj finns inga fiender*, Stockholm: Ordfront.
- Määttä, Jerry (2010): "Pengar, prestige, publicitet: Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786-2009", *Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, 131, s. 232-329.
- Olsson, Annika (2004): *Att ge den andra sidan röst*, Stockholm: Atlas.
- Pettersson, Cecilia (2020): "Vad är jag för en mamma som inte passar in i en mammagrupp?" Fö-

- reställningar om den goda modern i Agnes Lidbecks *Finna sig* och Ester Roxbergs *Barnvagnsblues*”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 50:2-3, s. 66-75.
- Pilgaard, Stine (2012): *Min mor siger*, Köpenhamn: Samleren.
- Rabe, Annina (2012): “Bladvändare om vardagen”, *Svenska Dagbladet* (17 september 2012).
- Radway, Janice (1997): *A Feeling for Books: The Book-of-the-Month Club, Literary Taste, and Middle-Class Desire*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Ravn, Olga (2015): *Celestine*, Köpenhamn: Gyldendal.
- Sahl Johansson, Henrik (2014): “Stor litteratur i folkhemets marginal”, *Svenska Dagbladet* (3 november 2014).
- Sandberg, Kristina (2010): *Att föda ett barn*, Stockholm: Norstedts / *Et barn at føde*, övers. Anne Marie Bjerg, Aarhus: Modtryk 2017.
- Sandberg, Kristina (2012): *Sørja för de sina*, Stockholm: Norstedts / *At sørje for sine*, övers. Anne Marie Bjerg, Aarhus: Modtryk 2017.
- Sandberg, Kristina (2014a): *Liv till varje pris*. Stockholm: Norstedts / *Liv for hver en pris*, övers. Anne Marie Bjerg, Aarhus: Modtryk 2018.
- Sandberg, Kristina (2014b): “Kristina Sandberg tar emot Augustpriset 2014”, YouTube, 25 november 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=qvhoLXIHUeI> (besökt 30 september 2022).
- Sandberg, Kristina (2015): “Kristina Sandberg: Författare”, producent: Elin Claeson Hirschfeldt, *Sommar och Vinter* i P1 (29 juli 2015).
- Sandberg, Kristina & Lotta Kühlhorn (2016): *I köket hos Maj: En hemmafruns bästa recept*, Stockholm: Norstedts 2016.
- Sandberg, Kristina (2020): *Maj*, regi: Ellen Lamm, dramatisering: Pia Gradvall & Magnus Lindman, Stockholm: Dramaten.
- Sapiro, Gisèle (2016): “The Metamorphosis of Modes of Consecration in the Literary Field: Academies, Literary Prizes, Festivals”, *Poetics*, 59, s. 5-19.
- Schor, Hilary M. (1990): “Elizabeth Gaskell: A Critical History and a Critical Revision”, *Dickens Studies Annual*, 19, s. 345-369.
- Schottenius, Maria (2014): “Kristina Sandberg: Jag vill ge Maj plats. Jättemycket plats. Många ord. Göra henne synlig”, *Dagens Nyheter* (6 september 2014).
- Schwartz, Nils (2010): “Kristina Sandberg: Att föda ett barn”, *Expressen* (10 november 2010).
- Schwartz, Nils (2012): “Kristina Sandberg: Sørja för de sina”, *Expressen* (16 september 2012).
- Schwarz, Camilla (2021): “Fra voksenfobi til moderskab i dansk samtidslitteratur”, *Passage*, 85, s. 45-61.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988): “Can the Subaltern Speak” i Rosalind Morris (red.): *Can the Subaltern Speak? Reflections on the History of an Idea*, New York: Columbia University Press.
- Steiner, Ann (2014): “Serendipity, Promotion, and Literature: The Contemporary Book Trade and International Megasellers”, i Jon Helgason, Sara Kärrholm & Ann Steiner (red.): *Hype: Bestsellers and Literary Culture*, Lund: Nordic Academic Press, s. 41-65.
- Storå, Siv (2020): *De oerhörda orden: En bok om Märta Tikkanens författarskap*, Helsingfors: Schildts & Söderströms.
- Stridsberg, Sara (2009): *Medealand*, Stockholm: DramaDirekt.
- Stridsberg, Sara (2010): *Darling River: Doloresvariationer*, Stockholm: Bonniers.
- Strömquist, Liv (2014): *Kunskapens frukt*, Stockholm: Galago.
- Svedjedal, Johan (2014): *Ner med allt? Protestlitteratur och demokrati 1965-1975*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Tillotson, Kathleen (1956): *Novels of the Eighteen-forties*, Oxford: Oxford University Press.
- Wehlehán, Imelda (2005): *The Feminist Bestseller: From Sex and the Single Girl to Sex and the City*, Houndsmill & New York: Palgrave Macmillan.
- Williams, Raymond (1958): *Culture and Society, 1780-1950*, London: Chatto & Windus.
- Williams, Anna (2014): "Solidariskt memento över hemmafrun", *Svenska Dagbladet* (15 september 2014).
- Witt-Brattström, Ebba (2014): *Stå i bredd: 70-talets kvinnor, män och litteratur*, Stockholm: Norsterdts.
- Witt-Brattström, Ebba (2016): "Bitterhetens kursiv: Kristina Sandberg", i Ebba Witt-Brattström: *Kulturmannen och andra texter*, Stockholm: Norstedts, s. 217-220.